

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды насихаттау әдістері

ЖАРИЯЛАНДЫ 28.10.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР ата-ана серіктестігі, ауыз әдебиеті, заттық-дамытушы орта, мектепке дейінгі тәрбие, ойын арқылы оқыту, салт-дәстүр, тірі мұра, ұлттық құндылықтар	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/183575/
---------------------------------	--	---

Сулейменова Жангул Аймаковна

Тәрбиеші

АННОТАЦИЯ

Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды мақсатты және жүйелі түрде насихаттаудың ғылыми-әдістемелік негіздері кеңейтілген сипатта талданады. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты мен үлгілік бағдарламаларына сүйеніп, «тірі мұраны» (intangible cultural heritage) білім беру мазмұнына кіріктірудің (UNESCO бастамалары) тәсілдері, күтілетін нәтижелері және бағалау параметрлері ұсынылады. Мақала ойынға негізделген интеграция, ана тілі мен ауыз әдебиеті, салт-дәстүр/қолөнерді тәжірибелік форматта меңгерту, отбасы-балабақша-қауымдастық серіктестігі, ұлттық мазмұндағы заттық-дамытушы ортаны жобалау және цифрлық медианы жауапты пайдалану бағыттарын қамтиды; әр бағытта қауіпсіздік, инклюзия, мәдени сезімталдық және бағалау-диагностика тетіктері нақты көрсетіледі. Ұсыныстар педагогтерге, әдіскерлерге, балабақша басшыларына арналған.

Түйін тезисі: ұлттық құндылық – мәлімет емес, әрекетте ұғынылатын өмір салты; оны бала тәжірибесіне «ойнау-айту-жасау-ортақтасу-ойлану» циклымен көшіру қажет.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар; мектепке дейінгі тәрбие; тірі мұра; ойын арқылы оқыту; ауыз әдебиеті; салт-дәстүр; заттық-дамытушы орта; ата-ана серіктестігі; бағалау.

КІРІСПЕ

Мектепке дейінгі кезең – құндылықтық бағдар, мінез-құлық нормалары, қарым-қатынас мәдениеті мен азаматтық сәйкестіктің бастапқы негізі қаланатын шешуші сәт. ҚР МЖМБС мектепке дейінгі ұйымдардың білім беру мазмұнын тәрбиелік мақсаттармен тұтастыра құруды, вариативтік жоспарлау арқылы ұлттық-мәдени компонентті күшейтуді міндеттейді. Үлгілік оқу бағдарламасын іске асыру жөніндегі нұсқаулықта заттық-дамытушы ортаны қызығушылық орталықтарына бөлу, күн тәртібін теңгерімдеу, ата-анамен жүйелі байланыс және ұлттық ойындар мен мәтіндерді жүйелі пайдалану жолға қойылады. ЮНЕСКО «тірі мұраны» оқу тәжірибесіне енгізу арқылы білімнің өмірлік мәнділігін арттыруға, оқыту нәтижелерін тұрақтандыруға және қауымдастықтың әлауқатына үлес қосуға болатынын атап өтеді.

ОЙЫНҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ИНТЕГРАЦИЯ: ЕРЕЖЕЛІ, РӨЛДІК ЖӘНЕ ҚИМЫЛДЫ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫ БІЛІМ САЛАЛАРЫМЕН ҰШТАСТЫРУ

Ойын – мектепке дейінгі жаста жетекші әрекет, сондықтан құндылықтарды балаға «ережені сақтау, өзгені күту, әділдік, өз-өзіңді ұстау» сияқты мінез нормалары түрінде табиғи сіңіртудің тиімді құралы. Ұлттық ойындарды (асық, бес тас, «ақ сүйек» бейімделген нұсқалары, қимылды және драмалық этноойындар) тіл дамыту, таным, музыка, жаратылыстану ұғымдарымен кіріктіре жоспарлау мотивацияны, ұжымдық ережені, өзара жауапкершілікті күшейтеді. Педагог ойынның кіріспе-негізгі-рефлексия кезеңдерінде құндылықтық мақсатты айқын атап, «ойын ішіндегі рөлдік диалог», «әділ төрелік», «кезек күту» сияқты әрекет маркерлерін алдын ала келіседі; қауіпсіздік техникасын (кеңістік шектеулері, ұсақ заттарды қадағалау) нақтылайды. Сабақ кестесінде «этноойын бұрышы», «драмаландыру бұрышы», «құрылыс және тұрмыс» орталықтарын ашу ұсынылады; әр орталықта көпфункционалы, бала өлшеміне сай, тазалыққа ыңғайлы материалдар болады. Мониторинг үшін мінез-құлық индикаторлары (ережені сақтау жиілігі, серіктеске көмектесу бастамалары, эмоцияны реттеу) апталық чек-парақпен белгіленеді. Зерттеулер ұлттық ойындардың өзін-өзі реттеу, табандылық, логикалық ойлау және ынтымақтастыққа ықпалын көрсетеді.

АНА ТІЛІ МЕН АУЫЗ ӘДЕБИЕТІ: ҚҰНДЫЛЫҚТЫ «ТІРІ МӘТІНДЕР» АРҚЫЛЫ ІШКІЛЕНДІРУ

Ертегілер, бесік жыры, мақал-мәтел, жаңылтпаш, тұрмыс-салт жырлары құндылықтарды «әрекетке шақыратын» мәдени код ретінде қызмет етеді. Күнделікті «таңғы шеңбер», «тыныштандыру сәті», «тілдік минут» барысында мақсатты түрде ауыз әдебиеті жанрларын қолдану баланың естіп-қабылдауын, есте сақтауын, сөздік қорын

кеңейтеді, ал мазмұндық талқылау мейірім, ізет, үнемшілдік, үлкенге құрмет, еңбексүйгіштік сияқты құндылықтарды мінез нормасына айналдырады. Практикада «ерте жыр-кейіптендіру-әрекетке көшу» тізбегі тиімді: жыр/әуез тыңдалғаннан кейін қысқа пантомима, одан соң тұрмыстық шағын іс-әрекетке (мысалы, «сәлем-жол беру-сынған ойыншықты бірге жөндеу») көшу. М. Жұмабаевтың халықтық педагогика қағидалары ана тіліндегі жыр-әуездің тәрбиелік рөлін ерекше атайды; оны драмаландырумен ұштастыру баланың символдық ойлауын, эмпатиясын күшейтеді. ЮНЕСКО әзірлеген мұғалімдерге арналған ресурс жинақ ауызша дәстүрді пәндермен интеграциялаудың сценарийлерін ұсынады (мәтін-сыныптық әрекет-қауымдастықпен байланыс үлгілері). Бағалау үшін «сөздік белсенділік индексі» (жаңа сөздерді өз бетінше қолдану жиілігі), «құндылықтық рефлексия белгісі» (баланың өз сөзімен айтқан игі әрекет түсіндірмелері) тіркеледі.

САЛТ-ДӘСТҮР, ҰЛТТЫҚ ӨНЕР МЕН ҚОЛӨНЕРДІ ТӘЖІРИБЕЛІК ФОРМАТТА МЕҢГЕРТУ: «ЖАСАЙМЫН - БӨЛІСЕМІН - ОЙ ТОЛҒАЙМЫН» ЦИКЛЫ

Дәстүрді тек баяндау емес, қауіпсіз шағын шеберхана форматында «жасап көру» маңызды: киіз үй макеті, қарапайым ою-өрнек аппликациясы, ши тоқудың модельденген элементі, ойыншық домбыра/қобыз макеті, ұлттық тағамның қауіпсіз кезеңіне қатысу (ұнды елеу, қамыр илегенді бақылау, дастарқанды жинауға көмектесу). Мұндай әрекеттер ұқыптылық, еңбекке құрмет, әсемдік талғамын дамытады және «ұлттық» ұғымын күнделікті пайдалы іс-әрекетпен табыстырады. «Рухани жаңғыру» құжаттары ұлттық кодты сақтай отырып, заманауи өмірмен сабақтастыруды талап етеді; бұл мектепке дейінгі ортада дәстүрді қазіргі экологиялық, санитарлық, қауіпсіздік нормаларымен үйлестіруді білдіреді. Әр блок-сабақ «жәрмеңке-көрме» форматындағы ортақ өніммен (топтық қолданба, көрме бұрышы) аяқталады; бала жасағанын ата-анасына түсіндіріп береді. Қауіпсіздік тізімі (құралдарды пайдалану, аллергия профилі, санитарлық тазалық) міндетті түрде алдын ала белгіленеді. Диагностика ретінде «еңбекке қатысу индексі» (дербес бастама саны, тапсырманы аяқтау үлесі) қолданылады. Ғылыми және әдістемелік деректер дәстүрлі өнерді меңгертудің мінездің тұрақты үлгілеріне әсерін айғақтайды.

ОТБАСЫ-БАЛАБАҚША-ҚАУЫМДАСТЫҚ СЕРІКТЕСТІГІ: ҚҰНДЫЛЫҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОЖҮЙЕСІН ҚҰРУ

Ұлттық құндылық – отбасында басталып, балабақшада жүйеленіп, қауымдастықта нығаяды. Ата-ананы тең серіктес ету үшін «ұлттық дәстүр күнделігі» (үйде орындалатын шағын істер: әже ертегісі, әке шеберханасы, дастарқан мәдениеті эпизодтары)

жүргізіледі; балабақшада апта соңында балалар өз тәжірибесін «оқиға картасы» түрінде бөліседі. Қауымдастық ресурстары – өлкетану музейі, қолөнер шеберлері, ардагерлер кеңесі – «қонақ шебер», «әже мектебі» форматында шақырылады. Серіктестік моделін құрағанда мәдени сезімталдық пен инклюзивтілік негізгі қағида: этникалық әр алуандылықты құрметтеу, ата-ананың тілдік қалауына құрмет, діни-жеке сенімдерге бейтарап, қауіпсіз орта. Орыс тіліндегі әдістемелік еңбектер мен өңірлік материалдар отбасымен бірлескен жұмыстардың мінез-құлық нормаларын қалыптастыруға әсерін дәлелдейді, сондай-ақ ұлттық дәстүрді отбасылық тәрбие өзегі ретінде қарастырады. Қатысу сапасын «ата-ана қатысу шкаласымен» (іс-шараға келу/кері байланыс/бірлескен өнім) белгілеп, тоқсан сайынғы шағын сауалнама жүргізіледі.

ҰЛТТЫҚ МАЗМҰНДАҒЫ ЗАТТЫҚ-ДАМЫТУШЫ ОРТАНЫ ЖОБАЛАУ: КЕҢІСТІК - «ҮНСІЗ МҰҒАЛІМ»

Заттық-дамытушы орта – құндылықты «сөйлейтін» кеңістік. Топ бөлмесінде этноаймақ (шағын киіз үй бұрышы, аспап макеттері, ұлттық киім үлгілері, ыдыс-аяқ муляждары, ою-өрнек пазлдары, этноКарта мен фотоколлаж) құру ұсынылады. Визуалды ортада екі тілдегі (қазақ-орыс) атаулар, пиктограммалар қолданылады; бұл тілдік бейімделуді жеңілдетіп, көптілді ортада инклюзияны қамтамасыз етеді. Орта қауіпсіздігі үшін жастық топқа сай биіктік, материалдың гипоаллергендігі, тазалыққа ыңғайлылық, ұсақ бөлшектердің жас ерекшелігіне сай шектелуі сақталады. ҚР нормативтік құжаттары қызығушылық орталықтарын (тіл, математика, табиғат, өнер, қимыл-қозғалыс) жоспарлауға нақты бағыт береді; педагог оларды ұлттық мазмұнмен байытып, «шығармашылық шеберхана», «этноойын бұрышы» сияқты вариативті бөлімдермен толықтыра алады. Орта сапасын бағалау үшін тоқсан сайын «кеңістік аудиті» (материалдың қолжетімділігі, әртүрлілігі, қауіпсіздік сәйкестігі, ұлттық-мәдени репрезентация деңгейі) өткізіледі. Қазақстандағы ЕСЕС сапасын зерттеулер де стандарт 2022 жылдан бері жаңартылғанын және сапа индикаторлары қалыптасып келе жатқанын көрсетеді.

ЦИФРЛЫҚ ЖӘНЕ МЕДИА-РЕСУРСТАР АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ МҰРАНЫ ЖАНДАНДЫРУ: ГИБРИДТІ ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ЭТИКА

Қазіргі бала медиамәдениетінде ұлттық мазмұнды қауіпсіз цифрлық құралдармен ұштастыру тиімді: интерактивті ертегілер, дыбысталған мақал-мәтел карточкалары, қысқа бейнеэкскурсиялар, ұлттық ән-күй клиптері. ЮНЕСКО-ның «тірі мұрамен оқыту» ресурстары мұғалімге сценарийлер мен бағалау идеяларын ұсынады (мысалы, «мұра нысанын танып-білу – сынып әрекеті – қауымдастықпен байланыс – рефлексия»).

Мультимедианы қолдануда төрт қағиданы ұстану маңызды: 1) **мақсаттылық** (әр медиа бір құндылық маркеріне қызмет етеді), 2) **әрекетпен ұштастыру** («тыңдаймын-айтамын-ойнаймын-жасаймын» циклы), 3) **уақыт нормасы** (экран уақыты жасқа сай), 4) **мәдени және авторлық құқық этикасы** (дереккөзді көрсету, сапалы контент сүзгісі). Педагог «цифрлық ізді» талқылауды да бастап, «құрметті тіл» нормаларын (пікір айту әдебі, біреудің еңбегіне құрмет) үйретеді – бұл құндылықты цифрлық кеңістікте ұлықтау. Бағалау үшін «цифрлық қатысу картасы» (баланың белсенді қатысуы, мазмұнды есте сақтау, оффлайн әрекетке көшу жиілігі) жүргізіледі. ЮНЕСКО мен ғылыми еңбектер intangible heritage-ті біліммен ұштастырудың жаһандық трендке айналғанын және оның нәтижелері оқушы әл-ауқаты мен оқыту релеванттығын арттыратынын көрсетеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Ұлттық құндылықтарды насихаттау – мазмұн қосу ғана емес, тұтас педагогикалық мәдениетті жаңғырту. Ойынға негізделген интеграция (мінез нормалары мен ұжымдық жауапкершілікті табиғи қалыптастыру), ана тілі мен ауыз әдебиетін жүйелі қолдану (құндылықты «тірі мәтін» арқылы ішкілендіру), салт-дәстүр мен қолөнерді тәжірибелік форматта меңгерту (еңбекке құрмет пен эстетикалық талғамды дамыту), отбасы-балабақша-қауымдастық серіктестігі (әлеуметтік экожүйе құру), ұлттық мазмұндағы заттық-дамытушы ортаны жобалау (кеңістікті «үнсіз мұғалімге» айналдыру), цифрлық медианы жауапты пайдалану (гибридті педагогика және этика) – бір-бірін толықтырғанда ғана ұзақ мерзімді құндылықтық нәтиже береді. Бұл үдерістің нормативтік тірегі – ҚР МЖМБС және үлгілік нұсқаулық, ал әдіснамалық-коммуникативтік тірегі – ЮНЕСКО-ның «тірі мұра» бойынша ұсынымдары. Басшы мен әдіскердің міндеті – осы негіздерді жергілікті контекстке бейімдеп, қауіпсіздік, инклюзия және сапаны бағалау тетіктерін тұрақты жүргізу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары (03.08.2022 ж., №348 бұйрық). Қолжетімді: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031> Адилет

[2] Қазақстан Республикасы «Оқулықтарды сараптау ұлттық орталығы» (IRRD). Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасын іске асыру жөніндегі нұсқаулық (2022). Қолжетімді: https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/2022/12/rukovodstvo_kz_131222.pdf Иррд

[3] UNESCO. *Living Heritage and Education* (2019–қазіргі). Қолжетімді:

<https://www.unesco.org/en/articles/living-heritage-and-education> ЮНЕСКО

[4] UNESCO ICH. *Teaching and Learning with Living Heritage: Resources for Teachers* (Ресурстық жинақ). Қолжетімді: <https://ich.unesco.org/en/resources-for-teachers-01180> НКН ЮНЕСКО

[5] Қазақстан Республикасының «Рухани жаңғыру» бастамалары мен түсіндірме материалдары (GOV.KZ). Қолжетімді: <https://www.gov.kz> (іздеу ішінде «Рухани жаңғыру» құжаттары) (ескертпе: мекенжайлар ауысуы мүмкін).

[6] Атыманова, К.Ж. *Воспитание норм поведения в детском саду (на основе традиций казахского народа). Ғылыми хабаршы (Абылай хан атындағы ХҚХТУ), 2022.* Қолжетімді: <https://bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz/index.php/j1/article/view/165> bulletin-pedagogical.ablaikhan.kz

[7] IRRD. *Методические рекомендации по проведению праздников и развлечений для детей дошкольного возраста (орыс тілінде, 2022).* Қолжетімді: https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/metodicheskie_razrabotki/2022/MR_3_110522_rus.pdf Иррд

[8] Довгань, Т.В. *Использование казахских народных традиций в полоролевом воспитании дошкольников. CyberLeninka, 2014.* Қолжетімді: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-kazahskih-narodnyh-traditsiy-v-polorolevom-vospitanii-doshkolnikov> КиберЛенинка

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.